

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, доцента, провідного наукового співробітника
відділу фінансово-кредитної та податкової політики

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

Національної академії аграрних наук України, м. Київ

АНДРОС Світлани Вікторівни

на дисертаційну роботу

Кисельова Івана Анатолійовича

«Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування

(галузь знань 07 Управління та адміністрування)

Актуальність теми дослідження та її наукова цінність

Дисертаційна робота Кисельова І.А. присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та розробці прикладного інструментарію комплексного забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу. Актуальність обраного напрямку наукового пошуку посилюється екстремальними макроекономічними та геополітичними реаліями воєнного стану в Україні. Збройна агресія сформувала багатофакторну турбулентність, що супроводжується руйнуванням інфраструктури, замінуванням угідь, блокуванням логістики та високою волатильністю цін. За умов, коли аграрний сектор забезпечує вагомому частину валютних надходжень країни і виступає гарантом продовольчої безпеки, проблема збереження фінансової життєздатності аграрних виробників набуває стратегічного значення.

Наукова цінність дисертації полягає у переосмисленні природи фінансової стійкості та подоланні обмежень класичних підходів. Статичний коефіцієнтний аналіз на певну звітну дату показує тільки ретроспективну картину. Утім він не відображає реального потенціалу пристосування підприємства до несподіваних потрясінь. Автор вдало виконав конвергенцію теорій фінансового менеджменту з інноваційною концепцією організаційної резилієнтності (резилієнс-підходу).

Такий підхід дав змогу інтерпретувати фінансову стійкість як багатовимірну динамічну спроможність суб'єкта господарювання ефективно функціонувати в контексті взаємопов'язаних складових: буферної, адаптивної, трансформаційної та відновлювальної.

Високий ступінь наукової та практичної цінності роботи підтверджується розробкою інтегрованої моделі оцінки. Модель поєднує фінансові індикатори з галузевими показниками цифровізації, логістичної стабільності та ризиків АПК. Такий підхід допомагає виявити приховані структурні дисбаланси на ранніх стадіях. Запропоновані здобувачем

рекомендації в контексті сценарного планування та побудови систем раннього попередження мають прикладну значущість. Зокрема пропозиції спрямовані на підвищення якості менеджменту агропідприємств, мінімізації ризиків банкрутства в частині банківського кредитування, а також для удосконалення програм державної підтримки аграрного сектору в період воєнного стану та повоєнного відновлення України.

Мета, завдання дослідження та наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Кисельова І.А. характеризується внутрішньою логікою, системністю та взаємозв'язком між науковими завданнями та отриманими результатами. Логіка наукового пошуку здобувача базується на послідовному вирішенні поставлених завдань. Завдання охоплюють розвиток теоретичного базису фінансового менеджменту, ідентифікацію чинників негативного впливу на платоспроможність підприємств та моделювання траєкторій їхньої стабілізації. Об'єкт, предмет та методи дослідження визначено правильно й обґрунтовано. Це дало змогу автору отримати оригінальні результати з високим рівнем наукової новизни, які істотно розширюють теоретико-методичний інструментарій забезпечення фінансової спроможності суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у формуванні авторського механізму забезпечення фінансової стійкості з точки зору резилієнс-підходу. Такий підхід передбачає інтеграцію рухливої здатності суб'єктів аграрного бізнесу – буферної (внутрішній запас ліквідності), адаптивної (маневреність капіталу), трансформаційної (перебудова бізнес-моделі) та відновлювальної (швидкість регенерації після кризових потрясінь).

На цій концептуальній основі здобувачем удосконалено методичний інструментарій інтегральної оцінки фінансової життєздатності аграрних підприємств. У даному випадку балансові метрики влучно поєднані з галузевими чинниками логістичної стабільності, інноваційної активності та рівня цифровізації фінансового контролінгу.

Логічним продовженням роботи став розвиток системи внутрішнього фінансового моніторингу підприємств АПК завдяки впровадженню матриці сценарного планування. Матриця базується на моделюванні стрес-сценаріїв з урахуванням тривалості воєнних дій, доступності банківського кредитування та цінових коливань на міжнародному продовольчому ринку.

Наукову новизну роботи становлять деталізовані дисертантом теоретичні аспекти класифікації фінансових ризиків в умовах форс-мажорної ситуації. При цьому виразно розмежовано прямі воєнні загрози та непрямі фінансово-економічні чинники дестабілізації. Крім того, наукового розвитку набули підходи до покращення структури капіталу аграрних підприємств. У даному випадку загальновідомі критерії мінімізації середньозваженої вартості капіталу пристосовано до умов воєнної

турбулентності шляхом урахування індексу доступності пільгових державних програм фінансування та міжнародних грантів.

Наукова переконливість та достовірність отриманих результатів

Наукова переконливість, вірогідність та об'єктивність висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації Кисельова І.А., базуються на методологічно вивірених та репрезентативній інформаційно-емпіричній базі. Автентичність результатів дисертації забезпечується застосуванням набору загальнонаукових та спеціальних наукових методів. При цьому провідну роль відіграють системний підхід, аналіз та синтез, кореляційний аналіз, кластерне групування, а також методи нормування, стандартизації та анкетування. Використання переліченого інструментарію дало змогу автору всебічно дослідити теоретичне підґрунтя фінансової стійкості аграрних підприємств. Крім того, автором проведено прикладне дослідження, результати якого закономірно впливають із обробки масивів фактичних даних.

Відповідність інформаційної бази дослідження підтверджується залученням офіційних статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, аналітичних звітів Національного банку України, а також міжнародних організацій, зокрема Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO). Емпіричний ґрунт розроблених моделей розвинуто на засадах аналізу офіційної фінансової звітності репрезентативних українських суб'єктів аграрного бізнесу за період 2019–2024 рр. Такий підхід охоплює різні організаційно-правові форми та масштаби діяльності, забезпечуючи точність та прикладну адекватність економетричних обчислень.

Достовірність наукових положень здобувача додатково підтверджується належним рівнем апробації та оприлюднення ключових результатів дисертації в академічному колі. Зазначене вказує на визнання наукових здобутків здобувача фаховою спільнотою. Винятковою цінністю й аргументом переконливості розроблених автором механізмів фінансового забезпечення є його успішне практичне впровадження в діяльність суб'єктів аграрного бізнесу. Вказане підтверджено відповідними актами про впровадження результатів дисертації від низки аграрних підприємств, зокрема ТОВ «Актілай Нутрішн», ВСК «Надія», ПСП «Синюха», ФГ «Матієнко В.М.», ТОВ «Пролайн Трейд», а також інтеграцією методичних здобутків у навчальний процес Уманського національного університету. Вищезазначене в сукупності дає підстави вважати висновки дисертації достовірними, науково обґрунтованими та доказовими.

Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота побудована за класичним академічним принципом, має чітку внутрішню структуру та логічну послідовність викладу матеріалу. Кваліфікаційна праця містить анотацію українською та англійською мовами, перелік умовних скорочень, вступ, три

взаємопов'язані розділи, загальні висновки, список використаних джерел та додатки. Робота ілюстрована багатьма таблицями, рисунками та формулами. Кожен розділ дисертації завершується короткими, але місткими науковими узагальненнями й висновками.

Аналіз змістовного наповнення розділів свідчить про всебічне опрацювання здобувачем заявленої проблеми.

У першому розділі дисертант здійснив ґрунтовну ретроспективу еволюції наукової думки щодо сутності досліджуваної дефініції. Автор детально порівняв вітчизняні та зарубіжні підходи до діагностики фінансового стану. Головною теоретичною цінністю розділу є обґрунтування методичних засад багатовимірної оцінки стійкості в світлі чотирьох динамічних спроможностей: буферної, адаптивної, трансформаційної та відновлювальної.

У другому розділі акцент зроблено на прикладному аналізі. Автор розглянув макроекономічні та специфічні галузеві деструктивні чинники, що виникли через воєнний стан. Здобувачем проведена комплексна оцінка десяти репрезентативних агропідприємств України за період 2019–2024 років. Такий підхід допоміг виявити приховані небезпеки, обчислити значення інтегрального індексу стійкості *FS* та виявити структурні перекоси в аграрному секторі.

У третьому розділі представлено авторські розробки конструктивного характеру. Кисельов І.А. розвинув концептуальні засади динамічної моделі стійкості, розробив механізми запобіжного фінансового контролінгу та сценарного планування для форс-мажорних ситуацій. Виняткову увагу присвячено цифровізації фінансового моніторингу та розробці персоналізованих карт фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу задля нейтралізації завуальованих сигналів банкрутства.

Структура дисертації відповідає поставленим завданням, а її концептуальна будова та зміст свідчать про наукову зрілість і спромогу здобувача комплексно розв'язувати складні економічні завдання.

Повнота представлення результатів у наукових публікаціях

Основні наукові положення, теоретичні узагальнення та прикладні пропозиції дисертації Кисельова І.А. знайшли системне та всебічне відображення у відкритій пресі. За темою дисертації здобувачем одноосібно та у співавторстві опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом понад 7 друкованих аркушів. Зазначене навіть перевищує чинні нормативні вимоги Міністерства освіти і науки України про апробацію результатів кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Визначальні напрацювання автора в контексті акомодатії резилієнс-підходу до умов воєнного стану, обґрунтування динамічної здатності аграрного бізнесу та побудови інтегральних індексів фінансової опірності, висвітлені у 7 статтях, розміщених у наукових фахових виданнях України (категорія Б), які включені до затвердженого переліку МОН.

Апробація результатів наукового пошуку також підтверджується участю здобувача в академічних дискусіях вітчизняного і міжнародного рівня. Матеріали та висновки дисертації оприлюднено у формі тез доповідей на 8 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Вказане географічне та інституційне охоплення публікацій засвідчує актуальність поставленої проблеми, її визнання науковим колом та забезпечує відповідний рівень доступності отриманих результатів для вітчизняних і зарубіжних фахівців у площині фінансового управління.

Відповідність спеціальності, за якою подається дисертація до захисту

Тематичний напрям, предметне поле, логіка будови та отримані наукові напрацювання дисертаційної роботи Кисельова І.А. відповідають профілю та сутнісному змісту спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування (галузь знань 07 Управління та адміністрування). Об'єктом дослідження виступають фінансові процеси формування та підтримки фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу за умов трансформаційних змін, а предметом є теоретико-методичні засади та прикладний інструментарій її багатовимірної оцінки. Вказане належить до сфери фінансового управління та фінансів підприємств. Зміст роботи зосереджений на розв'язанні назрілих проблем управління капіталом, покращення структури джерел фінансування, аналізу платоспроможності, ліквідності та рентабельності суб'єктів аграрного бізнесу. Такі тенденції є базовими складниками фінансової науки.

Посилена увага в роботі приділена модернізації аналітичного інструментарію шляхом обчислення інтегрального індексу фінансової стійкості *FS* та моделювання стрес-сценаріїв з огляду на цінові коливання, фінансові ризики. Окремий науковий акцент здобувач зробив на інтеграції інструментів цифровізації у систему внутрішнього фінансового контролінгу та моніторингу грошових потоків аграрних підприємств у повоєнних умовах.

Ключові наукові результати здобувача, оприлюднені статті у фахових виданнях категорії Б та тези доповідей на конференціях націлені на вирішення завдань фінансової стабілізації та запобігання небезпекам неплатоспроможності підприємств аграрної сфери економіки.

Таким чином, за усіма формальними та змістовними ознаками представлена до захисту дисертація Кисельова І.А. відповідає вимогам та паспорту спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Оцінка дисертації Кисельова І.А. з позиції дотримання принципів академічної доброчесності дає змогу констатувати належну культуру наукової праці та виконання ним вимог чинного законодавства України, зокрема статті 42 Закону України «Про освіту». Подана кваліфікаційна праця є результатом самостійного наукового пошуку. Зазначене офіційно засвідчено підписом автора на титульному аркуші. Теоретичні положення,

методичні підходи та прикладні обчислення економетричних моделей виконані здобувачем особисто на засадах опрацювання емпіричних даних репрезентативної вибірки аграрних підприємств України.

У дисертації відсутні ознаки академічного плагіату, самоплагіату. Використання думок, концептуальних підходів, текстових частин та аналітичних матеріалів інших вчених, зокрема представників шкіл фінансового аналізу та організаційної резилієнтності, супроводжується текстово узгодженими посиланнями на першоджерела у квадратних дужках із зазначенням конкретних номерів у бібліографічному списку.

Праці, опубліковані у співавторстві з науковим керівником к.е.н., доцентом Гузар Б.С., використані у тексті роботи виключно в межах особистого внеску здобувача. Вказане належно висвітлено у вступі дисертації та списку публікацій. Результати перевірки тексту дисертації за допомогою спеціалізованих ліцензійних антиплагіатних систем підтверджують високий рівень оригінальності рукопису та відсутність неправомірних запозичень. Вказане свідчить про дотримання здобувачем засад наукової етики.

Зауваження та дискусійні положення

1. Стосовно математичних особливостей мультиплікативного інтегрального індексу ризику (підрозділ 2.2). Як предмет для цікавої наукової дискусії, доцільно відзначити математичні особливості інструментарію мультиплікативного агрегування, обраного автором для побудови інтегрального індексу ризиків аграрного бізнесу (формула 2.9). Застосування геометричного добутку субіндексів відображає концепцію жорсткого лімітуючого фактору, про що справедливо пише здобувач. Водночас у 2022 та 2024 рр. через нульове значення економічного субіндексу підсумковий показник ризику становить 0,000 (табл. 2.8). Таке загальне обнулення кінцевого індикатора дещо нівелює та приховує реальні позитивні зрушення в інших сферах, зокрема суттєве відновлення логістичного субіндексу у 2024 р. до рівня 0,7723. Здобувачу було б корисно обґрунтувати можливість доповнення моделі адаптивними підходами зваженого додавання для більш гнучкого моніторингу кризових періодів.

2. Певного роз'яснення з боку автора потребують економетричні особливості представлення результатів оцінювання у підсумковій табл. 3.13. Зокрема, для ТОВ «Агроліфе» інтегральний коефіцієнт фінансової зрілості, інтегральний адаптаційний рейтинг та інтегральний коефіцієнт фінансової стійкості набули ідентичного значення – 0,125. Аналогічний абсолютний цифровий збіг до тисячних часток зафіксовано і для ТОВ «ЯСЕНСВІТ» (усі три індикатори дорівнюють 0,750). Оскільки, згідно з формулами (3.27–3.29), ці три індикатори мають принципово різну математичну природу, специфічну кількість компонентів та вагові коефіцієнти, здобувачу варто було б детальніше розкрити механізм отримання таких тотожних результатів на реальних емпіричних даних сектору АПК, що лише посилить вірогідність проведених розрахунків.

3. Стосовно адаптації формули 3.8 до затяжних кризових періодів (підрозділ 3.1). У контексті практичного застосування запропонованої здобувачем моделі фінансовими менеджерами, доцільно звернути увагу на формулу 3.8 для обчислення швидкості реакції на ринкові сигнали SR . Конструкція індикатора передбачає ділення зміни коефіцієнта поточної ліквідності на зміну інтегрального індексу ризику. Оскільки у 2022 та 2024 роках підсумковий індекс ризику через мультиплікативне обнулення в обох випадках становить 0,000, при спробі оцінити швидкість реакції підприємств у динаміці між цими двома періодами знаменник формули 3.8 перетворюється на нуль. Зазначене дещо обмежує розрахунки у моменти затяжних потрясінь, тому необхідно було б здобувачу висловити власне бачення щодо модифікації знаменника цієї формули для уникнення математичної невизначеності.

4. Стосовно уточнення часових меж анкетного опитування (підрозділ 3.2). Виявлено незначні хронологічні розбіжності у текстовому супроводі підрозділу 3.2 щодо часових меж проведення дослідження. На стор. 202 здобувач зазначає, що первинні відомості анкетного опитування було отримано у 4 кварталі 2024 року. Водночас на стор. 203 вказується, що анкетне опитування проводилося у 2025 р. (додаток В, табл. В.1–В.8). Бажано, щоб автор під час захисту уточнив фактичні терміни проведення цього етапу науково-дослідної роботи для кращого розуміння процедури формування емпіричної бази дослідження.

5. Стосовно логіки моделювання коефіцієнта управлінської компетентності (підрозділ 3.1). Належного логіко-математичного узгодження потребує показник управлінської компетентності (MC) у формулі 3.11 (стор. 183), який обчислюється як співвідношення індивідуального ROA підприємства до середньогалузевого значення. У період глибокої макроекономічної кризи, коли і конкретне підприємство, і аграрна галузь в цілому показують збитковість (через що і чисельник, і знаменник формули є від'ємними числами), математичне ділення двох мінусів автоматично формує позитивний і високий коефіцієнт управлінської компетентності. Здобувачу доцільно було б обґрунтувати шляхи адаптації цього індикатора до умов нестабільного кризового середовища, коли фінансові результати суб'єктів АПК тимчасово перебувають у від'ємній зоні.

Сформульовані зауваження не применшують наукову цінність та цілісність дисертації Кисельова І.А. Зазначені дискусійні положення є логічними і розглядаються як пропозиції конструктивного характеру.

Виявлені аналітичні суперечності підкреслюють складність обраного вектору наукового пошуку, відкриваючи перспективу для подальших досліджень у рамках фінансової стабільності, антикризового ризик-менеджменту та розвитку страхового ринку в умовах тривалої турбулентності.

Загальний висновок

Комплексний аналіз та критичне опрацювання дисертаційної роботи Кисельова Івана Анатолійовича на тему «Забезпечення фінансової стійкості суб'єктів аграрного бізнесу» дають підстави для об'єктивного висновку про те, що подана праця є завершеною, самостійно виконаною та глибокою науковою кваліфікаційною роботою. У дисертації розв'язано актуальне науково-прикладне завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та розробки практичних рекомендацій із формування дієвого фінансового механізму забезпечення життєздатності й динамічної опірності підприємств АПК в умовах воєнної та макроекономічної турбулентності.

Сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації мають високий ступінь оригінальності, відзначаються внутрішньою логічною єдністю, належним чином обґрунтовані й підтверджені репрезентативною емпіричною базою та актами про впровадження в діяльність суб'єктів аграрного бізнесу.

За своєю актуальністю, науковою новизною, методичним рівнем, обсягом виконаних розрахунків та повнотою висвітлення результатів у наукових фахових публікаціях дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами) та вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом МОН України № 40 від 12 січня 2017 року (із змінами). Її автор, Кисельов Іван Анатолійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент

Доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
відділу фінансово-кредитної та податкової політики
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки»
Національної академії аграрних наук України, м. Київ

Світлана АНДРОС